

4 HET FORMULEREN VAN DOELSTELLINGEN

'De deelnemers leren inzien welke voorwaarden geschapen moeten worden om tot formulering van doelstellingen te komen'.

Dit vermeldde de VON-conferentiefolder, en iedereen kon dus weten wat hij niet moest verwachten. Het ging er in deze stroom echt niet om, eens even in twee dagen de doelstellingen van het moedertaal-onderwijs te formuleren, of zelfs maar een aanloop daartoe te ondernemen. Nee, de opzet was, de deelnemers aan deze stroom 'aan den lijve' te laten ervaren, hoe denken over doelstellingen kan verlopen: Omschrijven van een doel in algemene termen, specificeren van dit algemene doel, en tenslotte het nauwkeurig omschrijven van wat er bereikt dient te worden, en het operationaliseren daarvan in een toets.

We geloven namelijk dat iemand die gewend is een beetje methodisch te denken over doelstellingen daarvan in de dagelijkse praktijk van zijn onderwijs onmiddellijk profijt heeft: hij is beter in staat zijn eigen onderwijs te overzien, zijn leerlingen duidelijk te maken wat hij van ze wil, en op adequate wijze te toetsen of zijn doel bereikt is.

Anders gezegd: gegeven de doelstellingen: 'Het onderwijs in de moedertaal moet gericht zijn op het vergroten van de taalvaardigheid en van de taalbeheersing, en op het aanbrengen van enig inzicht op taalkundig en literair terrein.' Hoe legitiem dit doel ook schijnt, deze formulering verschaft hoegenaamd geen informatie over het gedrag dat de leerlingen moeten vertonen om aan te tonen dat hun taalvaardigheid vergroot is en het genoemde inzicht is aangebracht.

Een literatuurboekje dat trots aankondigt de zedelijke, intellectuele en emotionele vorming c.q. ontwikkeling van de leerling te bevorderen, kan terecht gewantrouwd worden: in welk opzicht, en in welke mate beoogt een dergelijk boekje de leerlingen die het gebruiken, te veranderen? Wat wordt er precies van de leraar verwacht om het omschreven doel te bereiken?

We geloven dat het zinvol is dergelijke vragen te stellen: aan onze schoolboekjes, aan onze lessen, aan ons (moedertaal)onderwijs. Met name veel schoolboeken maken de indruk dat de doelstelling geformuleerd is toen het boekje af was, en met opzet vaag gehouden

teneinde alle in het boekje voorkomende activiteiten eronder te laten vallen.

Om een al te grote spraakverwarring te voorkomen, was onze eerste zorg, de deelnemers een zelfde (doelstellings)taal te laten spreken. We kozen daarvoor de taal van R. F. Mager, *Het bepalen van doelstellingen voor geprogrammeerde instructie* (N.V. Samsom, Alphen aan de Rijn, 1966). Mager beschouwt een doelstelling in het onderwijs als een verzameling woorden of symbolen die didaktische bedoelingen weergeven. Een doelstelling moet bovendien beschrijven wat de leerling doet als hij zijn succes wil bewijzen, en hoe een ander kan bepalen of de leerling succes heeft.

In opeenvolgende zittingen hebben de deelnemers toen de volgende opdrachten uitgevoerd:

1 Formuleer een of meer doelstellingen van de middenschool. (We hadden met opzet als algemeen kader de middenschool gekozen: Op die manier hebben we geprobeerd allerlei elitaire doelstellingen, bijv. literatuurkennis, te elimineren. Bovendien vinden we dat taalonderwijs aan 12- tot 16-jarigen per definitie heterogeen moet zijn, en doelstellingen moet hebben die voor allen gelden.)

2 Formuleer een of meer doelstellingen voor het moedertaalonderwijs op de middenschool, die niet in strijd mogen zijn met de doelstellingen onder 1.

3 Formuleer een of meer doelstellingen voor produktief schriftelijk taalgebruik op de middenschool, die niet in strijd mogen zijn met de doelstellingen onder 1. en 2.

4 Operationaliseer deze doelstellingen in een toets.

In verschillende groepen is - in verschillende fasen - aan deze opdrachten gewerkt. Iets van de resultaten vindt u hieronder.

Deze 'zelfwerkzaamheid' werd afgewisseld met momenten van informatie:

1 J. Hennephof over Mager (zie boven);

2 W. Meuwese over Onderwijsresearch en doelstellingen (zie Bijlage 1);

3 H. Wesdorp over Toetstechniek (zie Bijlage 2).

Ter illustratie van de gevolgde procedure volgen nu de resultaten van één deelgroep van de stroom. Nogmaals wijzen we erop dat dit resultaat niet de pretentie heeft een gesloten systeem van doelstellingen te geven. Het zegt niets over de uiteindelijke inhoud van ons moedertaalonderwijs, wel over de manier waarop de deelnemers in enkele dagen hebben leren denken over doelstellingen.

1 Als doelstelling middenschool was geformuleerd:

- a. kritisch leren denken over zichzelf en anderen; opvoeden tot een maatschappij waarin geen standsverschil mag heersen;
- b. zich optimaal kunnen ontwikkelen en zelfstandig een keuze kunnen bepalen.

2 Gegeven deze doelstelling van de middenschool werd als doelstelling van het moedertaalonderwijs op de middenschool geformuleerd:

- a. in staat zijn d.m.v. taal zich in te leven in de problemen van mensen uit verschillende sociale lagen en regionale groepen, te toetsen door een aantal straatinterviews op de band;
- b. in staat zijn - gegeven bepaalde reclame-uitingen, propaganda-materiaal van politieke partijen en actiegroepen en leerplannen - te onderkennen in hoeverre ze belazerd worden;
- c. in staat zijn, gegeven een bepaalde tekst, de inhoud te spelen zonder dat dit voorgedaan is.

3 Doelstelling 2b leidde in een latere fase tot de volgende explicitering:

1 Kunnen zeggen wat manipuleren betekent.

- 1.1. Met kranteknipsels of ander materiaal kunnen aantonen wat manipuleren is.
- 1.2. Met concrete, zelfbedachte voorbeelden kunnen laten zien, wanneer manipuleren goed en wanneer slecht is.
- 1.3. Een produkt meenemen waarbij de manipulatie bestaat uit het weglaten van wenselijke gegevens op de verpakking.
- 1.4. Een produkt meenemen waarbij de manipulatie bestaat uit de toevoeging van irrationele gegevens.

2 Tot het besluit komen dat reclame wat uit te staan heeft met economie.

- 2.1. Een produkt kunnen noemen waarvan de behoefte slechts door de reclame is gewekt.
- 2.2. De Consumentengids kunnen raadplegen.
- 2.3. De prijs van een produkt kunnen vergelijken met die van een soortgelijk produkt.
- 2.4. Van een aangeprezen produkt kunnen vaststellen of het ook inderdaad door consumenten met een minimumloon/-A.O.W.-ers zonder/met een klein pensioen/bijstandsuitkering kan worden aangeschaft (door oudjes of minimumloners te interviewen).

3 Tot het besluit komen dat reclame wat uit te staan heeft met psychologie.

- 3.1. De leerling moet in een reclametekst kunnen aanduiden op

welke drijfveren die tekstschrijver speculeert.

Voorbeeld van drijfveren:

- angst om fysiek af te takelen (oud te worden, dood te gaan, uitgerangeerd te zijn . . .),
- angst om niet te bezitten wat de ander bezit,
- angst om geen man/vrouw te zijn,
- verlangen om jong te zijn,
- verlangen om zorgeloos te zijn,
- recht hebben op bezit van iets, enz.

4 Deze doelstellingen werden ten slotte in de volgende toets vertaald: 1.1.1. Manipuleren betekent:

- iemand tot iets brengen zonder dat hij de behoefte voelt het te controleren,
- iemand tot iets brengen zodat hij zich geheel overtuigd voelt,
- iemand tot iets brengen zonder dat hij ertegen kan protesteren,
- iemand gegevens bieden zodat hij een keuze kan maken.

1.1.2. Wijs de zinnen aan die manipulerend zijn:

- de Boerenleenbank wil je graag de gelegenheid bieden je capaciteiten te ontplooiën,
- zowel in Eindhoven als in Utrecht wordt de cursus gegeven,
- kosten zijn aan de opleiding niet verbonden,
- met de wensen van de kandidaat terzake de keuze van de cursusplaats zal zoveel mogelijk rekening gehouden worden.

1.2. Schrijf twee manipulatieve teksten, de ene toelaatbaar, de andere volgens jou niet. Je kunt erbij tekenen. (N.B. De klas geldt hierbij als criterium. Een diffuus resultaat wordt verwacht.)

Bij 1.3 en 1.4 werden dezelfde toetsen als bij 1.2 gemaakt.

2.1. Aan welk van deze produkten wordt de behoefte niet alleen door reclame gewekt:

- De magnetische nijptang: blijvende greep op die lastige spijkers!
- Eet wat groenten bij uw aardappelen.
- Met de medische encyclopedie in de kast hebt u permanent een arts over de vloer.
- Met een Dorus-condoom is het nog leuker.

Ten slotte, tot welke conclusies men al pratend over doelstellingen kan komen, blijkt nog uit onderstaand voorbeeld.